

A young man with dark, curly hair is sitting on a wooden bench, leaning forward and reading a small, dark book. He is wearing a light-colored, long-sleeved shirt, a brown, textured vest, and light-colored trousers. He is barefoot. The background is a warm, wooden interior. The image is overlaid with a yellow, red, and green banner on the right side, containing text.

Literatuur

Klassieke Talen

Cum Laude

Module

5

*Nuttig en
waardevol?*

Inhoudsopgave

Korte beschrijving module	4
Les 1	7
Les 2 (verdiepingsles 1A of 1B)	15
Les 3 (verdiepingsles 2)	33
Handreikingen voor de docent	35

Literatuur Module 5

Inge Meulenkamp

Titel module		Literatuur: nuttig en waardevol?
Korte beschrijving inhoud module	In deze module verdiep je je in verschillende, zowel klassieke als moderne opvattingen over literatuur. Je maakt kennis met verschillende opvattingen over het nut en de waarde van literatuur en ontwikkelt je eigen mening.	
Inleiding (les 1)	Les 1 is de inleidende les. Centraal staan verschillende, zowel moderne als klassieke opvattingen over literatuur. Je formuleert je eigen mening over literatuur, over het nut en de waarde ervan en legt je eigen criteria aan, op basis waarvan je teksten kunt gaan beoordelen.	
Verdieping (les 2: optie A of B)	In verdiepingsles 1 verdiep je je verder in de ideeën die men in de Oudheid over het nut en de waarde van literatuur had. Je doet dit aan de hand van een <i>case study</i> , waarbij je het genre tragedie uit de Griekse literatuur of de dichter Ovidius uit de Latijnse literatuur nader bestudeert.	
Verdieping (les 3)	In verdiepingsles 2 staan je eigen ideeën en voorkeuren centraal. Je gaat in deze les een bloemlezing maken, waaruit blijkt wat jouw ideeën over de ideale literatuur zijn en wat jouw literaire favorieten zijn.	

Introductie les 1

Modulenaam	Literatuur: nuttig en waardevol?
Titel les	Literatuur: nuttig en waardevol?
Wijze van introductie	Deze les start met de lievelingsboeken van jou en je docent. Ieder vertelt welk boek hij vandaag heeft meegebracht en waarom dit zo'n goed boek is.
Hoofdvraag	Wat is goede literatuur? Wat is het nut ervan? En wat de waarde?

Wat ga je doen?	
Opdracht	Aan de hand van allerlei deelopdrachten bepaal je jouw standpunt ten aanzien van het begrip literatuur.
Aanpak	Door diverse bronnen (artikelen en filmpjes met interviews) te gebruiken, kennis te maken met verschillende standpunten en door met medeleerlingen van gedachten te wisselen en te discussiëren, bepaal je langzaam maar zeker je eigen standpunt in de discussie over literatuur.
Activiteiten	<ul style="list-style-type: none"> • informatie verwerken • eigen mening verwoorden • beargumenteren • discussiëren

Wat moet je daarvoor kennen en/of kunnen?

Vereiste kennis / vaardigheden	<ul style="list-style-type: none"> • VWO 5 denkniveau • Je bent in staat nieuwe informatie te beoordelen en te verwerken • Je bent in staat om op basis van deze informatie je eigen standpunt in te nemen • Je bent in staat je eigen mening duidelijk te verwoorden
Wenselijke kennis / vaardigheden	<ul style="list-style-type: none"> • Je houdt van lezen • Je hebt een brede Brede belangstelling

Wat ga je leren?

Kennis	• Je leert verschillende, zowel klassieke als moderne, opvattingen over literatuur kennen.
Vaardigheden	<ul style="list-style-type: none"> • Je oefent in het beargumenteren van je mening. • Je oefent in het beoordelen en verwerken van informatie. • Je oefent in het aanleggen en toepassen van eigen criteria.
Attitudes	<ul style="list-style-type: none"> • Je ontwikkelt je eigen mening over het nut en de waarde van literatuur. • Je staat open voor de mening en ideeën van anderen.

Wat moet je opleveren?

Eisen eindopdracht	Ongeveer een ½ A4 waarin je jouw opvattingen en de ontwikkeling van die opvattingen ten aanzien van literatuur uiteenzet. Dit voeg je toe aan je portfolio.
Beoordelingscriteria eindopdracht	n.v.t.

Welke bronnen mag/moet je gebruiken?

Verplichte bronnen	<ul style="list-style-type: none"> • Discussie over de vraag 'wat is literatuur?' op www.literatuurforum.nl (werkblad 1) • Aleid Truijens; Niemand vindt literatuur nog belangrijk; 15-08-2012 • Arnon Grunberg; Arnon Grunberg: 'Voor literaire waarde telt de macht van de meerderheid niet'; 17-12-2011 • Joost Zwagerman; Literatuuropvatting: de roman als huisapotheek, mag dat?; 18-04-2012 • Piet Gerbrandy; Grandioos mislukte krachttoer; 26-11-2011 <p>Alle artikelen zijn te vinden op: www.volkskrant.nl</p> <ul style="list-style-type: none"> • Filmpje van een interview met Walter Schlundt Bodien op www.gymnasiumcumlaude.nl • Filmpje van een interview met Ruurd Nauta op www.gymnasiumcumlaude.nl • Fragmentenblad met fragmenten uit het werk van diverse schrijvers uit de Oudheid (werkblad 3)
Facultatieve bronnen	n.v.t.

Les 1

Literatuur: nuttig en waardevol?

Doelen

- leerlingen maken kennis met verschillende, zowel klassieke als moderne, opvattingen over literatuur
- leerlingen ontwikkelen hun eigen mening over het nut en de waarde van literatuur

Opdracht vooraf

- Neem je lievelingsboek mee.

Introductie

- Deze les gaat over het nut en de waarde van literatuur. In deze les maak je kennis met verschillende, zowel moderne als klassieke opvattingen over literatuur. In de loop van de middag formuleer je ook je eigen ideeën over literatuur, over de waarde en het nut ervan, en leg je criteria aan, aan de hand waarvan je literatuur zou kunnen beoordelen.
- Al heb je er misschien nog nooit heel bewust over nagedacht, ook jij hebt criteria aan de hand waarvan je boeken beoordeelt. Vertel kort aan je medeleerlingen welk boek je vandaag hebt meegebracht en waarom dat je lievelingsboek is. Wat vind je er zo goed aan?
- Schrijf de redenen op die iedereen noemt en inventariseer de overeenkomsten. Wat zijn kennelijk belangrijke criteria voor een goed boek?

Les

- Om de vraag naar goede literatuur te kunnen beantwoorden moet je over criteria nadenken. Zijn de criteria die jullie net opgeschreven hebben, ook de criteria die je aan literatuur zou stellen? Of spelen er dan nog meer of andere factoren een rol? Maak samen met je medeleerlingen (plenair of in kleine groepjes) een mindmap waarop je alle factoren in kaart brengt die volgens jullie een rol spelen, als je wilt bepalen of iets (goede) literatuur is. Houd deze mindmap tijdens de rest van de les bij de hand.

Lees voor inspiratie 1 of meer van de volgende artikelen:

- Aleid Truijens; Niemand vindt literatuur nog belangrijk; 15-08-2012
- Arnon Grunberg; Arnon Grunberg: 'Voor literaire waarde telt de macht van de meerderheid niet'; 17-12-2011
- Joost Zwagerman; Literaturopvatting: de roman als huisapotheek, mag dat?; 18-04-2012
- Piet Gerbrandy; Grandioos mislukte krachttoer; 26-11-2011

Je kunt deze artikelen vinden op: www.volkskrant.nl

In deze artikelen worden allerlei vragen gesteld en uitspraken gedaan over literatuur. Je kunt de artikelen onderling verdelen en wat je daarin leest met elkaar uitwisselen.

- Lees vervolgens de bijgevoegde discussie over literatuur van www.literatuurforum.nl (zie werkblad 1). Vergelijk de factoren die in deze discussie genoemd worden met jullie mindmap; zaten er *eye openers* bij? Factoren waaraan jullie helemaal niet hadden gedacht? Vul jullie mindmap eventueel aan. Voeg alleen factoren toe, waarvan jullie zelf ook vinden dat deze ertoe doen.

(Pauze)

- Je gaat nu een filmpje bekijken waarin Walter Schlundt Bodien, neerlandicus, zijn standpunt over het fenomeen 'literatuur' verwoordt. Je vindt dit filmpje op www.gymnasiumcumlaude.nl.
- Zoals je hebt kunnen zien, is het standpunt van Walter Schlundt Bodien tamelijk controversieel. Je krijgt nu een blaadje met daarop 4 stellingen die gebaseerd zijn op het interview (werkblad 2).
  1. Alle verhalende teksten zijn literatuur.
  2. Als je literatuur wilt definiëren, moet je niet kijken naar wat het is, maar naar wat het doet.
  3. De beste literatuur brengt communicatie tot stand op 3 niveau's: van de lezer met het boek, van de lezer met zichzelf en van de lezer met de wereld om hem heen.
  4. Gaming is literatuur in een nieuw jasje.
- Schrijf voor jezelf een korte reactie op ieder van de stellingen. Houd deze reactie nog even voor jezelf. Gebruik eventueel je eigen lievelingsboek als referentiepunt om je oordeel op te baseren.
- We gaan nu online stemmen over de stellingen. Wie is het ermee eens? Wie oneens? Ga hiervoor naar www.vot.rs en gebruik de *voters ID* die je van je docent krijgt.
- Als iedereen gestemd heeft en de algemene opinie dus al zo'n beetje duidelijk is, is het tijd om met elkaar in gesprek te gaan over de stellingen. Wat vinden jullie van de opvattingen die in de stellingen verwoord worden? Ben je het met Walter Schlundt Bodien eens of juist helemaal niet? En vooral: waarom wel of niet?
- Pas tot slot zowel de criteria die jullie in de mindmap verwoord hebben als de theorie van Schlundt Bodien toe op je lievelingsboek. Kijk hierbij ook naar zijn theorie van communicatie op 3 niveau's. Leidt het lezen van jouw lievelingsboek bij jou tot inleving in het verhaal (niveau 1), tot nadenken over jezelf (niveau 2) en tot een andere blik op de wereld (niveau 3)? Beantwoord daarnaast de volgende vraag: Valt jouw lievelingsboek in beide gevallen onder de literatuur of is de uitkomst verschillend? Waar zit dat in?
- Wissel je antwoorden uit met één van je medeleerlingen.

(Pauze)

- Van literatuur in het algemeen gaan we de les nu verder toespitsen op de Oudheid. Ook in de Oudheid werd er namelijk al volop nagedacht en gediscussieerd over literatuur. Als opstapje naar de verdiepingslessen gaan jullie je in het laatste gedeelte van deze les vast verdiepen in de opvattingen van klassieke schrijvers en wetenschappers over literatuur.
- Bestudeer daarvoor het blad met fragmenten (werkblad 3) van enkele schrijvers uit de Oudheid en markeer met een markeerstift de belangrijkste ideeën van deze schrijvers.

- Bekijk nu het filmpje van het interview met Ruurd Nauta op www.gymnasiumcumlaude.nl.
- Schrijf voor jezelf 2 dingen op die je zijn bijgebleven en die je opvallend vond.
- Wissel deze 2 dingen uit met één van je medeleerlingen. Leg daarbij je keuzes uit.
- Beantwoord nu met z'n tweeën de volgende vragen:
  - Kwamen in het filmpje dezelfde ideeën over het nut en de waarde van literatuur naar voren als in de fragmenten die je hebt gelezen? Welke wel, welke niet?
  - In de Oudheid speelde literatuur een heel andere rol in de samenleving dan nu. Wat zijn de verschillen en waardoor worden deze veroorzaakt?
- Bespreek tot slot plenair met elkaar welke verschillen in literaturopvatting tussen de Oudheid en nu jullie zijn opgevallen.

Eindopdracht

- Schrijf op basis van alles wat je vandaag bestudeerd, gehoord, gelezen en gedacht hebt ongeveer een half A4-tje over jouw opvattingen ten aanzien van literatuur en voeg dit na afloop toe aan je portfolio. Ga daarbij uit van de volgende vragen:
  - Zijn jouw ideeën over literatuur vandaag veranderd? Zo ja, hoe? Zo nee, waarom niet?
  - Wat maakt literatuur volgens jou tot literatuur? of: Aan welke criteria moet literatuur in ieder geval voldoen?
  - Hoe zou het ideale boek er volgens jou uit moeten zien?
  - Wat is het nut van literatuur?
  - Wat is voor jou persoonlijk de waarde van literatuur?
- Lees aan elkaar voor wat je net geschreven hebt.
- Bespreek tot slot de opvallendste dingen met elkaar:
  - Zijn er grote verschillen?
  - Opvallende overeenkomsten?

Het vervolg: een tipje van de sluier...

- Je docent geeft je vast een korte schets van de inhoud van de verdiepingslessen.
- In verdiepingsles 1 verdiep je je verder in de ideeën die men in de Oudheid over het nut en de waarde literatuur had. Je werkt dan aan een opdracht over de Griekse tragedie of aan een opdracht over Ovidius. Je mag zelf kiezen met welke opdracht je aan de slag gaat.
- In verdiepingsles 2 werk je vervolgens je eigen ideeën en voorkeuren verder uit. Je stelt daarin jouw persoonlijke, ideale bloemlezing van de wereldliteratuur samen.

Bronnenoverzicht

- Discussie over de vraag 'wat is literatuur?' op www.literatuurforum.nl (werkblad 1)
  - Aleid Truijens; Niemand vindt literatuur nog belangrijk; 15-08-2012
  - Arnon Grunberg; Arnon Grunberg: 'Voor literaire waarde telt de macht van de meerderheid niet'; 17-12-2011
  - Joost Zwagerman; Literaturopvatting: de roman als huisapotheek, mag dat?; 18-04-2012
  - Piet Gerbrandy; Grandioos mislukte krachttoer; 26-11-2011
- Alle artikelen zijn te vinden op: www.volkskrant.nl
- Filmpje van een interview met Walter Schlundt Bodien op www.gymnasiumcumlaude.nl
  - Filmpje van een interview met Ruurd Nauta op www.gymnasiumcumlaude.nl
  - Fragmentenblad met fragmenten uit het werk van diverse schrijvers uit de Oudheid (werkblad 3)

Werkblad 1: Discussie over literatuur

Discussie over de vraag: wat is literatuur?

Op: www.literatuurforum.nl

1. Goede vraag. Toen ik eens wilde uitleggen dat wat bij de Bruna onder de noemer literatuur viel toch echt niet klopte, vond ik het ook erg moeilijk om uit te leggen op welke gronden ik dit baseerde.
Tijdens colleges literatuurwetenschap hebben we het hier ook veel over gehad, en het meest bruikbare antwoord dat ik daar heb gekregen was dat een tekst pas literatuur is als het een reflectie biedt op menselijk handelen. Des te minder reflectie het biedt, des te minder het 'literatuur' genoemd kan worden.
Ik denk dat dit een goed houvast kan bieden, beter dan bepaalde structurelementen of thematiek. Dit kan namelijk dan ook verklaren waarom Tolkien wel gezien kan worden als literatuur, en andere fantasy bijvoorbeeld niet. Uiteraard komen er ook nog wel bepaalde stijlkenmerken bij kijken, anders zijn veel biografieën ook direct literair te noemen.
2. Volgens het Russisch Formalisme is literatuur een tekst die vervreemding tot stand brengt bij de lezer.
Zelf denk ik dat literatuur aan verschillende factoren moet voldoen (hoeft niet perse aan alle, want het blijft moeilijk vast te stellen):
  - Brengt (heftige) reactie teweeg (Madame Bovary, Een liefde, Ik heb altijd gelijk, Nader tot U)
  - heeft een (duidelijk) te onderscheiden stijl
  - is niet oppervlakkig, maar draagt een moraal of onderliggende boodschap mee (of stelt een heersend probleem aan de kaart) (1984, Grapes of Wrath)
  - is in zekere zin uitdagend; je leest niet (normaal) in een dag het boek uit
3. Ik kan de eerste drie stellingen van Larissa onderschrijven. De vierde niet: een monumentale novelle - Oeroeg, Titaantjes, Het Dwaallicht - heb je immers zo uit. Zo'n tekst spookt vervolgens nog dagen door je hoofd. Daar weegt dus vooral het reflectie-element dat Esth1987 naar voren brengt.
Een belangrijke factor in de literatuur is naar mijn mening ook de hoeveelheid lagen die een schrijver in zijn tekst legt. Haasse vertelt met Oeroeg veel meer dan het verhaal over een jeugdvriendschap; de hele geschiedenis van Nederlands Indië wordt samengevat in grofweg 90 pagina's.
4. Een verhaal, een spannend boek lees je één keer, literatuur kan je blijven herlezen.
5. Wat literatuur is, is een mening. Er zijn verschillende meningen. Sommige meningen hebben meer aanhangers dan andere meningen, maar het blijft een mening.
6. Als een definitie van literatuur niet meer is dan een mening, verliest de term zijn duiding. Ik ben het er wel mee eens dat definities grotendeels subjectief en zelfs persoonlijk zijn, en een definitieve definitie daarom niet haalbaar lijkt, maar toch zul je bepaalde grenzen moeten trekken om überhaupt over 'literatuur' te kunnen spreken.
De verschillen tussen teksten zijn natuurlijk veel minder rigide dan de oppositie literatuurlectuur doet overkomen. Een aantal van die teksten belandt daardoor in een grijs gebied van 'sterk verschillende meningen', bij gebrek aan een betere omschrijving, omdat ze bijvoorbeeld aan een (beperkt) aantal van de hier genoemde kenmerken voldoen, maar daarbij ook aan een of meerdere kenmerken die doorgaans met lectuur worden geassocieerd (oppervlakkigheden, clichés, enzovoort). Dat maakt het etiket 'literatuur' persoonlijk, omdat de ene lezer nu eenmaal meer waarde hecht aan literair kenmerk x dan een andere lezer.

Dat maakt het ook interessant om te lezen wat een tekst voor iemand literair maakt, want zo wordt vaak aangegeven op wat voor manier die tekst hem of haar dieper heeft weten te raken.

Het enige kenmerk dat ik hier nog mis (wellicht omdat het meer voor de hand ligt) is originaliteit. In de discussie over fantasy kwam het reeds ter sprake. Maar voor alle genoemde kenmerken geldt, wat mij betreft, dat zij op zichzelf niet iets tot literatuur maken; het is eerder de persoonlijke combinatie van kenmerken die een bepaalde tekst voor een bepaalde lezer tot literatuur maakt. Zijn veel lezers het met elkaar eens, dan ontstaat er een consensus, maar geen monopolie; je kunt het er immers altijd mee oneens zijn, en jouw mening (mits onderbouwd) is niet minder valide dan die van een ander.

Dat de verschillende meningen hier elkaar niet uitsluiten, duidt ook op een zekere consensus, nietwaar? Wat dat betreft zijn het meer dan enkel meningen, en kun je er wellicht voor jezelf een praktische definitie in vinden.

Les 1

14

Ik heb een monument vervaardigd, dat duurzamer is dan brons en hoger dan de koninklijke bouw van de pyramiden, dat geen vernielende regenbui, geen razende Noordenwind kan vernietigen of een ontelbare

reeks van jaren en het voorbijgaan van de tijd.
Niet zal ik helemaal sterven, een groot deel van mij zal de Dood vermijden.

Fragment 4: Martialis
(Romeins dichter, ca. 40-98 na Chr.)

'Laudat, amat, cantat nostros mea Roma libellos,
meque sinus omnes, me manus omnis habet.
Ecce rubet quidam, pallet, stupet, oscitat, odit.
Hoc volo: nunc nobis carmina nostra placent.' (6.60)

Mijn Rome prijst, bemint en bezingt onze boekjes,
en elke schoot, elke hand houdt mij vast.
Kijk: iemand bloost, verbleekt, staat versteld, spert zijn mond open, haat me.
Dit wil ik: nu vallen onze gedichten bij ons in de smaak.

Les 2

15

Introductie verdiepingsles 1

Modulenaam	Literatuur: nuttig en waardevol?
Titel les	Het nut en de waarde van literatuur volgens de Grieken en de Romeinen
Wijze van introductie	De docent introduceert het thema en de beide opdrachten. De leerling gaat de hoofdvraag aan de hand van een <i>case study</i> beantwoorden. Eén opdracht is gekoppeld aan het genre Griekse tragedie (1A), de ander aan de Romeinse dichter Ovidius (1B).
Hoofdvraag	Hoe dachten de Grieken en de Romeinen over het nut en de waarde van literatuur?

Introductie verdiepingsles 1 A

Modulenaam	Literatuur: nuttig en waardevol?
Titel les	Wie is de beste?
Wijze van introductie	De docent leidt het onderwerp in m.b.v. de prezi "De kikkers – Aristophanes". Deze prezi is te vinden op www.prezi.com .
Hoofdvraag	Wie is de beste dichter: Aeschylus of Euripides?

Wat ga je doen?	
Opdracht	Je schrijft een essay waarin je de hoofdvraag (Wie is de beste dichter: Aeschylus of Euripides?) beantwoordt. Dit essay wordt toegevoegd aan je portfolio.
Aanpak	Eerst bestudeer je een aantal fragmenten uit <i>De Kikkers</i> van Aristophanes en uit het werk van Aeschylus en Euripides. Vervolgens kan je zelf kiezen hoe je verder wilt gaan: <ul style="list-style-type: none"> • je gaat individueel aan de slag met de bijgeleverde richtvragen (werkblad 4) of • je wisselt eerst argumenten en ideeën uit met medeleerlingen Als je jouw argumenten/ideeën op een rijtje hebt, bespreek je de voortgang van de opdracht met je docent. Tot slot schrijf je het essay.
Activiteiten	<ul style="list-style-type: none"> • Bestuderen fragmenten • Inventariseren argumenten • Standpunt innemen • Schrijven essay

Wat moet je daarvoor kennen en/of kunnen?

Vereiste kennis / vaardigheden	<ul style="list-style-type: none"> • VWO 5 denkniveau • Je hebt een zelfstandige werkhouding • Je bent in staat om een essay te schrijven • Je hebt basiskennis van de leef- en denkwereld van de Oudheid
Wenselijke kennis / vaardigheden	<ul style="list-style-type: none"> • Enige kennis van het Grieks en de Griekse literatuur

Wat ga je leren?

Kennis	<ul style="list-style-type: none"> • Je leert de inhoud van de komedie <i>De Kikkers</i> van Aristophanes kennen. • Je maakt kennis met het begrip <i>ars poetica</i>. • Je leert om <i>De Kikkers</i> te lezen en te interpreteren als een <i>ars poetica</i>.
Vaardigheden	<ul style="list-style-type: none"> • Je oefent in het schrijven van een essay en het beargumenteren van je mening.
Attitudes	<ul style="list-style-type: none"> • Je ontwikkelt een zelfstandige werkhouding. • Je leert om eigen keuzes te maken in de aanpak van een opdracht.

Wat moet je opleveren?

Eisen eindopdracht	Een essay dat een goed onderbouwd antwoord geeft op de vraag: Wie is de beste dichter: Aeschylus of Euripides? Dit essay wordt toegevoegd aan je portfolio.
Beoordelingscriteria eindopdracht	<ul style="list-style-type: none"> • Kwaliteit van de gebruikte argumenten • Inzet van geschikte citaten uit de fragmenten om de gebruikte argumenten te ondersteunen • Opbouw en structuur van het essay (duidelijke inleiding, gestructureerd middendeel, duidelijke conclusie) • Taal en spelling

Welke bronnen mag/moet je gebruiken?

Verplichte bronnen	<ul style="list-style-type: none"> • Prezi: "De Kikkers – Aristophanes" op: www.prezi.com • Aristofanes, <i>Wolken Vogels Kikkers</i>, Amsterdam 1995 • Aischylos, <i>Het verhaal van Orestes</i>, Amsterdam 1995 • Euripides, <i>Verzameld werk I</i>, Amsterdam 2001
Facultatieve bronnen	Andere vertalingen van het werk van Aeschylus of Euripides.

Verdiepingsles 1:

Het nut en de waarde van literatuur volgens de Grieken en de Romeinen

Introductie

- In les 1 heb je kennis gemaakt met verschillende ideeën over de waarde en het nut van literatuur en heb je je eigen ideeën daarover ontwikkeld.
- In deze les ga je je verder verdiepen in de opvattingen die men hierover in de Oudheid had.
- De ene opdracht gaat over de Griekse tragedie en draait om de vraag wie de beste tragedie-dichter was.
- De andere opdracht gaat uit van de Romeinse literatuur en heeft Ovidius als onderwerp: is zijn wens om via de literatuur onsterfelijk te worden uitgekomen?
- In beide gevallen verwerk je je onderzoek door een stuk te schrijven, een essay bij de eerste opdracht, een brief bij de tweede.
- De keus is aan jou!

Verdiepingsles 1A

Wie is de beste?

Doelen

- leerlingen maken kennis met de inhoud van de komedie *De Kikkers* van Aristophanes
- leerlingen maken kennis met het begrip *ars poetica* en leren de *De Kikkers* als zodanig te lezen en te interpreteren
- leerlingen verdiepen zich in de wedstrijd tussen Aeschylus en Euripides en nemen hun eigen standpunt in
- de leerling oefent zich in het schrijven van een essay en het beargumenteren van zijn mening
- de leerling ontwikkelt een zelfstandige werkhouding
- de leerling leert om eigen keuzes te maken in de aanpak van een opdracht

Introductie

- Ook in de Oudheid werd er al volop gediscussieerd over de waarde en het nut van literatuur. Zo schreef Aristoteles in zijn *Poetica* bijvoorbeeld over zijn opvattingen over poëzie. Hij analyseerde hierin onder meer het genre tragedie en beschreef aan welke eisen een goede tragedie volgens hem moest voldoen om een maximaal effect te bewerkstelligen.
- In de komedie *De Kikkers* van Aristophanes wordt ditzelfde genre onder de loep gelegd. Nu draait het om de vraag: wie was de beste tragediedichter? Aeschylus of Euripides? Deze vraag ga je vandaag beantwoorden.
- Als introductie op deze opdracht zal je docent je nog iets meer vertellen over *De Kikkers* van Aristophanes, over “De Grote Drie” (Aeschylus, Sophocles en Euripides) en over het begrip *ars poetica* en hoe je *De Kikkers* als zodanig kan interpreteren. Op www.prezi.com (kijk onder *explore*) staat de prezi “De Kikkers – Aristophanes”, die hierbij gebruikt kan worden.

Opdracht

- Schrijf een essay waarin je antwoord geeft op de volgende vraag: “Wie is de beste dichter: Aeschylus of Euripides?” Onderbouw je essay met citaten uit de fragmenten die je bestudeerd hebt.

- Bestudeer eerst in ieder geval de volgende fragmenten uit *De Kikkers* (in de vertaling van M. d’Hane-Scheltema) en uit werk van Aeschylus en Euripides (in de vertaling van Gerard Koolschijn). Wie wil, kan zich daarna uiteraard nog verder in het werk van Aeschylus en Euripides verdiepen.
  - Fragment I: blz 209 *Wel zo’n begeert nu* – blz 211 *Leer mij wat smaak is!*
Uit: Aristofanes, *Wolken Vogels Kikkers*, Amsterdam 1995
  - Fragment II: blz 249 *Wat is dat binnen voor rumoer* – blz 252
uit: Aristofanes, *Wolken Vogels Kikkers*, Amsterdam 1995
  - Fragment III: blz 253 – blz 276 *Waarom talmt ge te helpen?*
Uit: Aristofanes, *Wolken Vogels Kikkers*, Amsterdam 1995
  - Fragment IV: speech van Klytaimnestra blz 74-75
uit: Aischylos, *Het verhaal van Orestes*, Amsterdam 1995
  - Fragment V: speech van Medea blz 96-98
uit: Euripides, *Verzameld werk I*, Amsterdam 2001
- Inventariseer nu je argumenten en bepaal je standpunt. Verzamel ook de citaten die je ter ondersteuning van je standpunt wilt gaan gebruiken in je essay.
Tip! Wie behoefte heeft aan structuur kan hiervoor de bijgeleverde richtvragen gebruiken. Deze helpen je op weg bij het bepalen van je standpunt en maken vervolgens het schrijven van je essay makkelijker.
Tip! Deze stap kan individueel uitgevoerd worden, maar je kunt er ook voor kiezen om je argumenten en ideeën uit te wisselen met een medeleerling en met hem/haar sparren over het antwoord op de hoofdvraag. Loop je vast bij deze stap, neem dan direct contact op met je docent. Hij/zij kan je weer op weg helpen.
- Als je je standpunt en argumenten goed op een rijtje hebt, neem je contact op met je docent. Je legt hem/haar je ideeën voor en schetst de globale opzet van je essay. Samen bepalen jullie de vervolgstap: misschien moet je nog wat extra onderzoek doen/ je argumenten nog aanscherpen/ aanvullende citaten verzamelen/ ....
- Als je goedkeuring van je docent hebt gekregen, begin je aan de laatste stap: het schrijven van je essay. Vergeet niet om je essay, als het af is, nog één keer kritisch door te lezen en te controleren op: duidelijke structuur, logische opbouw en taal/spelling.

Afronding

- Je wisselt je antwoord op de vraag “Wie is de beste dichter: Aeschylus of Euripides?” met je medeleerlingen uit / discussieert er met elkaar over / leest je essay voor.
- Samen met je docent reflecteer je op het proces van deze opdracht: wat ging goed? waar zaten de moeilijkheden? wat heb je ervan geleerd?
- Het essay dat je geschreven hebt, wordt beoordeeld door je docent en neem je op in je portfolio. Bij de beoordeling wordt gelet op de volgende punten:
  - Kwaliteit van de gebruikte argumenten
  - Inzet van geschikte citaten uit de fragmenten om de gebruikte argumenten te ondersteunen
  - Opbouw en structuur van het essay (duidelijke inleiding, gestructureerd middendeel, duidelijke conclusie)
  - Taal en spelling

Bronnen

- Prezi: “De Kikkers – Aristophanes” op: www.prezi.com
 Aristofanes, *Wolken Vogels Kikkers*, Amsterdam 1995
 Aischylos, *Het verhaal van Orestes*, Amsterdam 1995
 Euripides, *Verzameld werk I*, Amsterdam 2001

Werkblad 4: Richtvragen

Fragment I (blz 209 Wel zo'n begeert nu – 211 Leer mij wat smaak is!)

- Waarom wil Dionysus juist Euripides uit de onderwereld halen? Wat maakt hem zo'n goede dichter?

Fragment II (blz 249 Wat is dat binnen voor rumoer – 252)

- Welke eerbewijzen krijgt de beste dichter in de onderwereld?
- Hoe wordt bepaald wie die eerbewijzen verdient?
- Waarom maakt Sophocles geen aanspraak op de zetel?
- Waarom wordt Dionysus tot scheidsrechter gekozen?

Fragment III (blz 253 – 276 Waarom talmt ge te helpen?)

- Hoe karakteriseert het koor Aeschylus?
- Hoe karakteriseert het koor Euripides?
- Welke verwijten maakt Euripides Aeschylus?
- En omgekeerd?
- Hoe karakteriseren Aeschylus en Euripides zichzelf?
- Wat kun je op basis van je antwoorden op bovenstaande vragen concluderen over welke dingen volgens Aeschylus en Euripides bepalen of iemand een goede dichter is?

Fragment IV (blz 74-75) en V (blz 96-98):

- Vergelijk de stijl en woordkeus van beide fragmenten. Het ene fragment (IV) komt uit de *Agamemnon* van Aeschylus; het andere (V) uit de *Medea* van Euripides. In beide gevallen is een vrouw die wraak wil nemen op haar man aan het woord.

Na lang aarzelen maakt Dionysus in De Kikkers uiteindelijk een keuze. Hij kiest ervoor om Aeschylus mee terug te nemen naar de aarde. Wie zou jij kiezen? En waarom?

Introductie verdiepingsles 1B

Modulenaam	Literatuur: nuttig en waardevol?
Titel les	Ovidius' <i>Metamorphosen</i> : meesterwerk uit de Oudheid?
Wijze van introductie	Het slot van de <i>Metamorphosen</i> (Ov. Met. XV 871-879) over Ovidius' eigen hoop en verwachting ten aanzien van zijn roem lezen.
Hoofdvraag	Hoe zit het met de waardering van de <i>Metamorphosen</i> door de eeuwen heen: kunnen we dit werk met recht een meesterwerk uit de Oudheid noemen?

Wat ga je doen?

Opdracht	Je doet onderzoek naar de waardering van de <i>Metamorphosen</i> door de eeuwen heen en schrijft hierover een brief naar Ovidius waarin je reageert op zijn slotwoord uit de <i>Metamorphosen</i> .
Aanpak	Ter introductie lees je de inleiding op de vertaling van M. d'Hane-Scheltema en een artikel van Piet Gerbrandy. Vervolgens onderzoek je de populariteit van de <i>Metamorphosen</i> in de Oudheid, de Middeleeuwen, de Renaissance en in onze tijd. Dan toets je de <i>Metamorphosen</i> aan de criteria die je in de introductie hebt opgesteld. Nu beantwoord je de volgende vraag: vind jij, alles afwegend, de <i>Metamorphosen</i> een meesterwerk of niet? Tot slot vat je jouw hele onderzoek samen in een brief aan Ovidius, waarin je ook de hoofdvraag beantwoordt.
Activiteiten	<ul style="list-style-type: none"> • Bestuderen artikelen • Onderzoek doen • Informatie verzamelen • Informatie toetsen aan criteria • Standpunt innemen • Standpunt en verzamelde informatie verwoorden in een brief

Wat moet je daarvoor kennen en/of kunnen?

Vereiste kennis / vaardigheden	<ul style="list-style-type: none"> • VWO 5 denkniveau • Je hebt een zelfstandige werkhouding • Je bent in staat informatie te verzamelen, te beoordelen en te verwerken • Je bent in staat om op basis van verzamelde informatie je eigen standpunt in te nemen • Je bent in staat verslag te doen van je onderzoek • Je bent in staat je eigen mening duidelijk te verwoorden
Wenselijke kennis / vaardigheden	<ul style="list-style-type: none"> • Je hebt enige kennis van het Latijn en de Latijnse literatuur • Je hebt basiskennis van het genre epos, de auteur Ovidius en de inhoud van de <i>Metamorphosen</i>

Wat ga je leren?

Kennis	<ul style="list-style-type: none"> • Je maakt (nader) kennis met de vorm en de inhoud van de <i>Metamorphosen</i>. • Je leert hoe de waardering voor de <i>Metamorphosen</i> van Ovidius door de eeuwen heen geweest is. • Je leert hoeveel invloed dit werk door de eeuwen heen gehad heeft en op welke manieren die invloed zich gemanifesteerd heeft.
Vaardigheden	<ul style="list-style-type: none"> • Je oefent je in het doen van onderzoek; het verzamelen, beoordelen en verwerken van informatie. • Je leert om verschillende opvattingen naar waarde te schatten aan de hand van door jezelf geformuleerde criteria. • Je oefent je in het schrijven van een brief en het beargumenteren van je mening.
Attitudes	- Je ontwikkelt een zelfstandige werkhouding.

Wat moet je opleveren?

Eisen eindopdracht	Een in goed Nederlands geschreven brief, waarin Ovidius kan lezen of de <i>Metamorphosen</i> hem na ongeveer 2000 jaar dat hebben opgeleverd wat hij blijkens zijn slotwoord hoopte en verwachtte. Deze brief voeg je toe aan je portfolio.
Beoordelingscriteria eindopdracht	<ul style="list-style-type: none"> • Opbouw en structuur van de brief (duidelijke inleiding, gestructureerd middendeel, duidelijke conclusie) • Overzichtelijke weergave van de waarderingsgeschiedenis van de <i>Metamorphosen</i> in de Oudheid, de Middeleeuwen, de Renaissance en nu. • Goed geformuleerd en duidelijk eigen standpunt • Taal en spelling

Welke bronnen mag/moet je gebruiken?

Verplichte bronnen	<ul style="list-style-type: none"> • Ovidius, <i>Metamorphosen</i>, Amsterdam 2000 • Piet Gerbrandy, <i>Een virtuoos allegaartje. De Metamorphosen van Ovidius</i>, uit: Piet Gerbrandy, <i>Boeken die ertoe doen</i>, Amsterdam 2000 (werkblad 5)
Facultatieve bronnen	<ul style="list-style-type: none"> • Genevieve Lively, <i>Ovid's Metamorphoses, A Reader's Guide</i>, 2010

Verdiepingsles 1:**Het nut en de waarde van literatuur volgens de Grieken en de Romeinen****Introductie**

- In les 1 heb je kennis gemaakt met verschillende ideeën over de waarde en het nut van literatuur en heb je je eigen ideeën daarover ontwikkeld.
- In deze les ga je je verder verdiepen in de opvattingen die men hierover in de Oudheid had.
- De ene opdracht gaat over de Griekse tragedie en draait om de vraag wie de beste tragedie-dichter was.
- De andere opdracht gaat uit van de Romeinse literatuur en heeft Ovidius als onderwerp: is zijn wens om via de literatuur onsterfelijk te worden uitgekomen?
- In beide gevallen verwerk je je onderzoek door een stuk te schrijven, een essay bij de eerste opdracht, een brief bij de tweede.
- De keus is aan jou!

Verdiepingsles 1B: Ovidius' Metamorphosen: meesterwerk uit de Oudheid?**Doelen**

- leerlingen maken (nader) kennis met de vorm en de inhoud van de *Metamorphosen* van Ovidius
- leerlingen onderzoeken de waardering voor de *Metamorphosen* door de eeuwen heen
- leerlingen maken kennis met verschillende opvattingen over de literaire waarde van de *Metamorphosen* van Ovidius
- de leerling weet hoeveel invloed dit werk door de eeuwen heen heeft gehad en op welke manieren die invloed zich gemanifesteerd heeft
- leerlingen leren die verschillende opvattingen naar waarde te schatten aan de hand van door henzelf geformuleerde criteria
- de leerling oefent zich in het doen van onderzoek; het verzamelen, beoordelen en verwerken van informatie
- de leerling oefent zich in het schrijven van een brief en het beargumenteren van zijn mening
- de leerling ontwikkelt een zelfstandige werkhouding

Introductie

- Zoals we in les 1 gezien hebben, dachten ook de Romeinen al na over de waarde en het nut van literatuur.
- De meeste Romeinse dichters hoopten vooral dat hun dichtwerk hen eeuwige roem zou opleveren en hen op die manier onsterfelijk zou maken.
- Ook Ovidius had die wens. In deze les ga je uitzoeken of zijn wens is uitgekomen. Mogen we de *Metamorphosen* met recht een meesterwerk uit de Oudheid noemen?
- In de volgende verzen lees je hoe Ovidius zijn hoop op onsterfelijkheid ooit verwoordde:

*lamque opus exegi, quod nec Iovis ira nec ignis
nec poterit ferrum nec edax abolere vetustas.
cum volet, illa dies, quae nil nisi corporis huius
ius habet, incerti spatium mihi finiat aevi:
parte tamen meliore mei super alta perennis
astra ferar, nomenque erit indelebile nostrum,
quaque patet domitis Romana potentia terris,
ore legar populi, perque omnia saecula fama,
siquid habent veri vatum praesagia, vivam.*

(Ov. Met. XV 871-879)

In de vertaling van Marietje d'Hane-Scheltema luiden ze:

'Ik heb een werk voltooid dat nooit door 's hemels ongenade of vuur vernield kan worden, noch door strijd of vraatzucht van de tijd. Nu mag het uur verschijnen, dat mij slechts mijn lichaam ontnemen zal en mij mijn onvoorspelbaar einde brengt, dan nog stijg ik voor eeuwig met mijn betere deel tot boven de hoge sterren en mijn naam zal onverwoestbaar zijn. En tot in verre landen, waar Romeinse macht zal heersen, zal men mij lezen en ik zal door alle eeuwen heen – als dichterswoorden waarheid zingen – roemvol blijven leven.'

- Het is duidelijk: Ovidius hoopte dat zijn werk hem onsterfelijkheid zou verschaffen. En op het eerste gezicht lijkt het erop dat Ovidius' wensen zijn uitgekomen. Ovidius' naam is nog altijd bij velen bekend. Een simpele zoektocht op internet laat al zien dat de naam Ovidius blijkbaar tot de verbeelding spreekt: in Amsterdam is een Grand Café dat zijn naam draagt, maar er bestaat ook een organisatie adviesbureau, dat zich erop beroemt erg goed te zijn in 'verandermanagement', met de naam Ovidius en hetzelfde geldt voor een antiquariaat en een bedrijf dat oude meubels restaureert.
- Maar niet alleen de naam Ovidius lijkt nog springlevend. Ook de *Metamorphosen* worden nog altijd gelezen en vertaald. Door velen wordt dit werk geroemd als één van de grote meesterwerken uit de Oudheid. Op wikipedia lezen we bijvoorbeeld het volgende:

"In de *Metamorphosen* worden de schepping en geschiedenis van de wereld verhaald volgens de Griekse en Romeinse mythologie. Het boek geldt als een van de belangrijkste werken uit de Romeinse literatuur. Het is vermoedelijk in 1 n.Chr. voltooid en is sindsdien een van de populairste mythologische werken. *Metamorphosen* heeft grote invloed gehad op de renaissance-literatuur en schilderkunst, ook omdat het eeuwenlang als lesmateriaal gebruikt is."

- Eén van de belangrijkste werken uit de Romeinse literatuur, aldus deze site; maar is het dat ook echt? Piet Gerbrandy, dichter en classicus, vindt het bijvoorbeeld maar een allegaartje ....

Opdracht

- Schrijf een brief aan Ovidius waarin je reageert op zijn slotwoord van de *Metamorphosen*. Vertel hem of en vooral ook hoe zijn wensen zijn uitgekomen. Neem hierin de waardering die zijn werk door de eeuwen heen heeft gehad mee. Laat hem bijvoorbeeld reacties van anderen op zijn werk lezen en vertel hem hoe hij anderen heeft weten te inspireren. Laat hem hier ook voorbeelden van zien. Sluit af met je eigen mening over zijn werk.
- Doe hiervoor onderzoek naar de waardering van de *Metamorphosen* door de eeuwen heen. Ga op zoek op internet en vraag je docent of hij/zij je misschien boeken kan aanraden die je bij je onderzoek kunt gebruiken.
- Lees ter introductie eerst de inleiding op de vertaling van M. d'Hane-Scheltema (Ovidius, *Metamorphosen*, Amsterdam 2000 p. 7-15) en *Een virtuoos allegaartje. De Metamorphosen van Ovidius*, een artikel van Piet Gerbrandy (uit: Piet Gerbrandy, *Boeken die ertoe doen*, Amsterdam 2000. Zie hiervoor werkblad 5).
- Begin daarna je onderzoek bij de Oudheid zelf: hoe zat het toen met de populariteit van de *Metamorphosen*? En waaruit blijkt dat?
- Doe vervolgens onderzoek naar de Middeleeuwen en de Renaissance. Welke invloed heeft het werk in later eeuwen gehad? Is de waardering voor de *Metamorphosen* in de loop der eeuwen veranderd? Zo ja: hoe dan? En kun je ook verklaren waarom?

- Eindig je onderzoek met onze tijd. Hoe wordt er nu over Ovidius gedacht?
- Als je je onderzoek hebt afgerond, bespreek je resultaten met je docent. Heb je de populariteit van Ovidius' *Metamorphosen* door de eeuwen heen goed in beeld gekregen? Was het lastig of juist makkelijk om voldoende informatie te vinden? Heb je ook verrassende informatie weten te vinden? En voldoende leuke citaten, reacties en voorbeelden om in je brief aan Ovidius te gebruiken? Als dit inderdaad allemaal gelukt is, kan je verder gaan met de volgende stappen.
- Bekijk nu de criteria die je in de eerste les hebt opgesteld, nog eens goed. Voldoen de *Metamorphosen* hieraan? Op welke punten wel? Op welke niet?
- Beantwoord tot slot de volgende vraag: vind jij, alles afwegend, de *Metamorphosen* een meesterwerk of niet? Wat geeft daarbij de doorslag?
- Als je je standpunt bepaald hebt, bespreek je ook de laatste twee stappen nog even met je docent. Leg hem/haar jouw standpunt voor en leg uit hoe je tot die mening gekomen bent. Eventueel kunnen jullie ook vast de globale opzet van je brief met elkaar bespreken.
- Als je goedkeuring van je docent hebt gekregen, begin je aan de laatste stap: het schrijven van je brief aan Ovidius. Vergeet niet om je brief, als deze af is, nog één keer kritisch door te lezen en te controleren op: duidelijke structuur, logische opbouw en taal/spelling.

Afronding

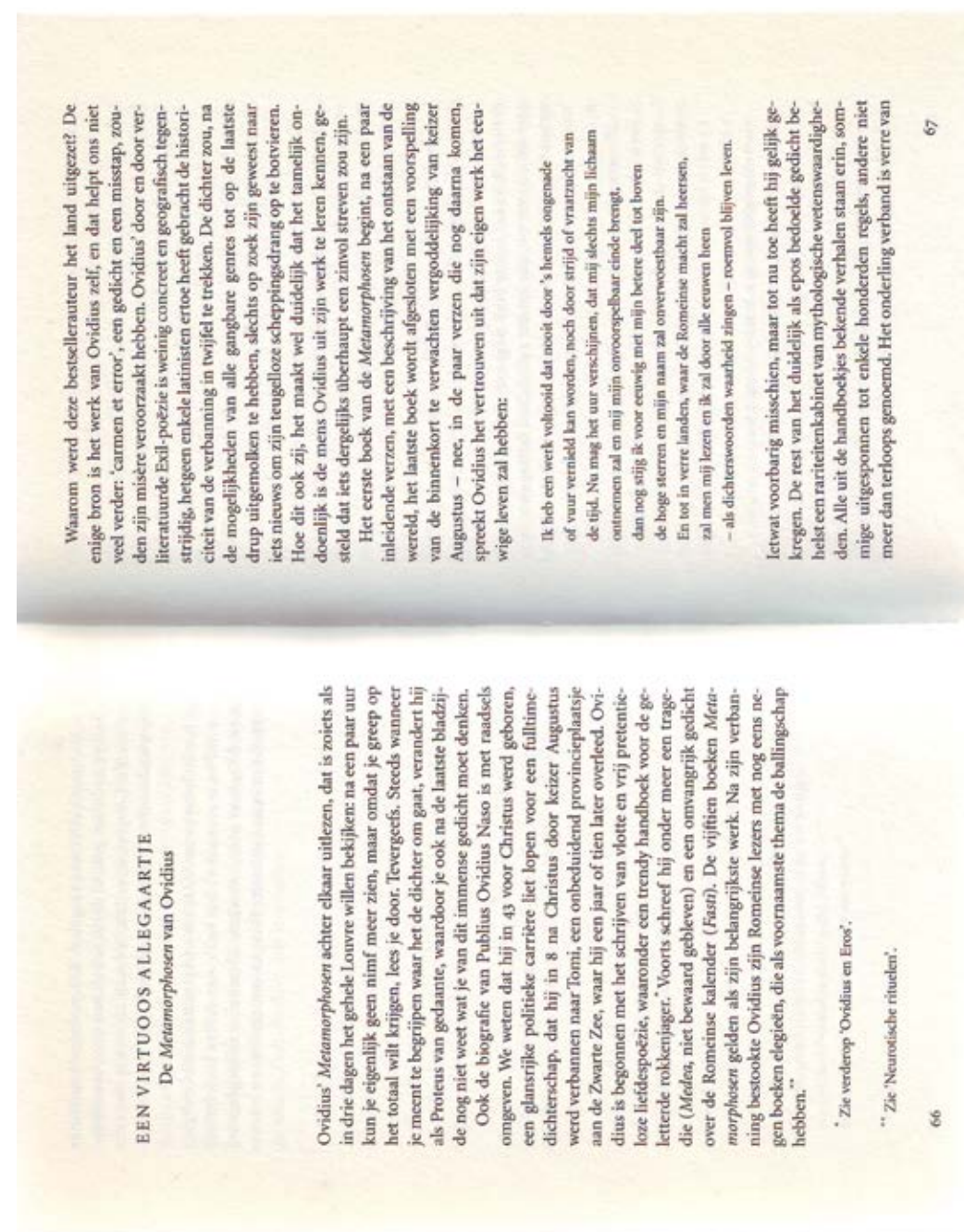
- Je leest je brief aan je medeleerlingen voor en praat / discussieert er met hen over.
- Samen met je docent reflecteer je op het proces van deze opdracht: wat ging goed? waar zaten de moeilijkheden? wat heb je ervan geleerd?
- De brief die je geschreven hebt, wordt beoordeeld door je docent en neem je op in je portfolio. Bij de beoordeling wordt gelet op de volgende punten:
  - Opbouw en structuur van de brief (duidelijke inleiding, gestructureerd middendeel, duidelijke conclusie)
  - Overzichtelijke weergave van de waarderingsgeschiedenis van de *Metamorphosen* in de Oudheid, de Middeleeuwen, de Renaissance en nu
  - Goed geformuleerd en duidelijk eigen standpunt
  - Taal en spelling

Bronnen

- Ovidius, *Metamorphosen*, Amsterdam 2000
- Piet Gerbrandy, *Boeken die ertoe doen*, Amsterdam 2000

Werkblad 5: Een virtuoos allegaartje. De *Metamorphosen* van Ovidius

Uit: Piet Gerbrandy, *Boeken die ertoe doen*, Amsterdam 2000

dwingend. De enkele vermelding van een bepaald personage in een verhaal over iemand anders, kan al aanleiding zijn tot een volgende episode, terwijl Ovidius ook veel raamverrellingen inlast. Verder wordt – ook door de dichter zelf – gesuggereerd dat de volgende chronologisch zou zijn, maar als dat de bedoeling is, heeft Ovidius zich soms lelijk vergist. In het tweede boek ontstaat bijvoorbeeld het sterrenbeeld van de Grote Beer, terwijl dat in het chronologisch eerder gesituerde verhaal over Phaëthon al aan de hemel stond. En uiteindelijk is het onzinnig de ganse mythologie historisch kloppend te willen maken.

Door de eeuwen heen zijn de *Metamorphosen* onbekommerd geplunderd als – helaas niet alfabetisch gerangschikte – bron van frivole vertellingen. Daartoe leent het werk zich uitstekend. Rechgeaarde classici ondernemen echter al sinds mensenheugenis pogingen dit virtueuze allegaarte te *interpreteren*, naar mijn idee nog steeds zonder enig resultaat van belang. Zo is er geopperd, dat Ovidius ons heeft willen aantonen dat de geschiedenis en het leven gekenmerkt worden door *verandering*, een wijsheid met de diepzinnigheid van een kalenderspreuk. Inderdaad wordt in het laatste boek de goeroe Pythagoras ten toncle gevoerd, die een van alle kanten rammelend betoog over zielsverhuizing en vegetarisme ten beste geeft, waarin het begrip 'metamorfose' centraal staat. Dat gaat bijvoorbeeld zo:

Alles verandert, niets vergaart. De ziel doolt rond, verhuizend van hier naar daar, van daar naar hier; beweont wek lichaam zij maar wil, gaat van een dierlijk in dat van mensen over, van ons weer in een dier en nooit zal zij te gronde gaan. En net als bijenwas steeds weer iets anders uitbeeldt, niet blijft wat zij geweest is, niet dezelfde vorm bewaart, maar wel dezelfde was is, is de ziel – dat zeg ik u – wel steeds dezelfde, maar verschijnt in velerlei gestalten.

Maar koning Numa, tot wie de pedante herbyvoor zich richt, trekt zich bij het ontwerpen van een degelijke staatsinrichting voor Rome van dit geblaat gelukkig niets aan. Een andere visie op de *Metamorphosen* gaat ervan uit dat het epos gelezen moet

worden als poëtiaal vertoog over het genre, en dan natuurlijk als commentaar op het humorloze werk van de zwaar overschatte Vergilius. Het is waar dat bepaalde passages pas leuk worden als je weet hoe Homeros en Vergilius hetzelfde materi-aal hebben bewerkt, maar dat ternaand vijftien boeken poëzie schrijft met als strekking: 'zo zou het ook kunnen', dat gaat er bij mij niet in.

Waar het boek dan wel over gaat? Geen flauw idee. Ovidius heeft hoegenaamd niets te melden, en ik geloof dat hij dat ook niet wil. Werkelijk verbijsterend is zijn totale gebrek aan betrokkenheid bij alle gruwelen die hij ons in een soms adembene-mend tempo voorschotelt. Zo vertelt Orpheus, die zojuist Eurydice in de onderwereld heeft moeten achterlaten, het weerzin- wekkende verhaal over Myrrha die met haar vader naar bed gaat. Weliswaar bewijst de dichter lippendienst aan de gangbare moraal door zo nu en dan op te merken dat het allemaal erg verkeerd is, maar het is duidelijk dat het gebeuren hem volla- gen koud laat. En wanneer Icarus uit de hemel naar beneden stort, blijft de verteller even ongetrefferd als de boer op het bekende schilderij van Brueghel. Bij Ovidius denk je nooit: 'Wat erg!', maar altijd: 'Wat knap!' Na een paar honderd bladzijden van deze lichtzinnige retoriek heb je je portie dan ook wel ge- had.

Typend is het verschil in benadering van het Pygmalion- motief tussen Ovidius en Jan Wolkers. In de *Metamorphosen* vertelt Orpheus hoe Pygmalion, teleurgesteld in de vrouwen van zijn eiland, verliefd wordt op een ivoren beeld dat hij zelf heeft gemaakt. Na een gebed van de beeldhouwer tot Venus ontwaakt het lieflijke naakt:

Zodra hij thuiskomt, haast hij zich naar zijn geliefde beeld, nestelt zich naast haar, kust haar mond. Zij lijkt erdoor te smelten, hij kust haar weer, raakt met een vingertop haar borsten aan: haar aangeraakt voor wordt wek, de kilte lijkt verdwenen, het voegt zich naar zijn druk, is soepel, zoals bijenwas van de Hymettus zacht wordt door de zon en zich laat drukken tot vele vormen en juist door het kneden kneedbaar wordt.

Terwijl hij eerst verbijsterd nog geen vreugde toelaat, bang voor bedrog, streeft hij verliefd steeds weer, steeds meer dat lieve beeld en streedt een vrouw: zijn tasten doet haar bloed veel medler stromen!

Dan spreekt Pygmalion, de held van Paphos, woorden uit waarmee hij Venus dankt, diep uit zijn hart, en drukt zijn lippen op lippen die niet meer onrecht zijn en het meisje heeft zijn kus gevoeld, begint te gloeien, slaat haar ogen schuchter naar 's daglicht op en kijkt op dat moment haar minnaar aan.

De kneedbaarheid van was! Je zult maar op zo'n manier tot le- ven gewekt worden! Geen spoor van commentaar echter op de seksueel gefrustreerde kunstenaar. Psychologisch gezien is er voor Ovidius niets bijzonders aan de hand. Na de zojuist geci- teerde woorden sluit de verteller het verhaal monter af:

Het huwelijck, eerst door Venus voorbereid, ontving haar zegen: negenmaal had de maan haar alked tot een schijf gevuld, toen Paphos werd geboren, en het eiland draagt die naam nog.

De lezer die benieuwd is naar de conversatie van het gelukkige paar, is bij Ovidius aan het verkeerde adres.

Jan Wolkers heeft het Pygmalion-motief in *Kort Amerikaans* omgevormd tot schrijnend symbool van ziekelijke contactar- moede. Wanneer Erik van Poelgeest zijn gipsen tors beklimt, wordt hij door Elly betrappt, die hem toeroept:

Je bent bang voor mij omdat ik een vrouw ben, omdat ik leef. Daarom knip je bij zo'n stuk kalk, omdat ze haar benen niet van elkaar kan doen. Omdat ze dood is en niet van vlees en bloed zoals ik. En ze is nog te dik ook, riep ze schel. Jij bent gek. Die vlek op je kop is niet zo erg, maar jij hebt een vlek hier, in je kop! Daar ben je rof!

De aanvankelijk geschokte reacties op de vermeende zedeloos- heid van Wolkers' werk waren dan ook in zoverre onterecht, dat Wolkers voortdurend laat merken hoe ziek zijn personages zijn.

'Terwijl die gezellige Ovidius, favoriete auteur bij menig lees- clubje van dames op leeftijd, in feite veel verdorven is.

De voornaamste reden om Ovidius te lezen, is zijn onver- moebare, en daardoor ook vermoeiende, stilistische spitson- digheid. Op laconieke toon schetst hij, met een stortvloed aan retorische kunstgrepen, het ene drama na het andere, terwijl hij tragische momenten stevast onderuithaalt door vergelijkingen die niet een stap te ver gaan. Vermaard is het geval van Pyramus, die na een opera-achtige monoloog de hand aan zichzelf slaat:

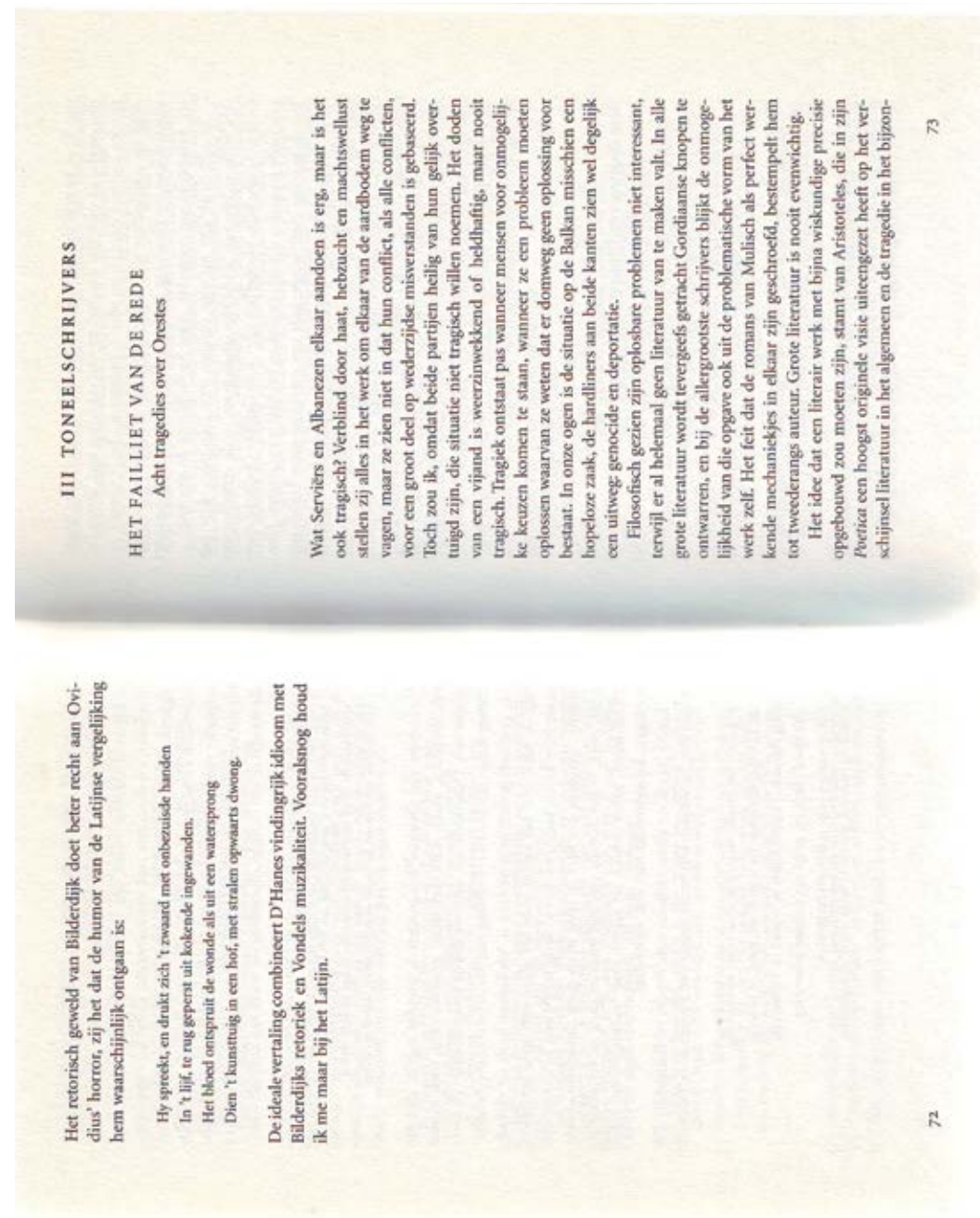
Het bloed spoot hoog naar buiten, zoals wanneer een waterleiding, als het lood niet deugt, studeert en door een sissend scheurige lange stralen water naarbuiten spuiten en de licht doorpriemen, stoot op stoot.

De cadans van Ovidius' hexameters is minder subtiel dan die van Vergilius, maar, mis met mate gesavoureed, toch uiterst genietbaar. Daarom is het jammer dat de veelgekochte (en hier- boven steeds geciteerde) vertaling van Marietje d'Hane-Schelle- ma poëtisch gezien zo'n onding is. Weliswaar heeft de vertaal- ster de toon van het Latijn over het algemeen goed getroffen, maar haar keuze voor een zeventoetig vers is een kolossale ver- gissing. Doordat het vers te lang is en geen duidelijke cesuur kent, neem je het niet als eenheid waar en ga je de vertaling als proza lezen, zeker omdat de regels vaak buitengewoon lullig eindigen, bijvoorbeeld met een voorzetsel.

Liever lees ik de alexandrijnen van Vondel of Bilderdijk. Dit is Vondels, misschien wat brave versie van Pyramus' zelfmoord:

Hij stoot het blanke zwaard in zijne borst weemoedig. En rukt het stervende ter wonde uit, rood en bloedig. Neg rokende, en stort voort in 's zand op zijnen rug. Het bloed vliegt op, gelijk het dunnen water vlug. Uit ene boden pijn, geborsten en getren, Omhoog met een geraut en berst wordt opgesmeten.

Introductie verdiepingsles 2	
Modulenaam	Literatuur: nuttig en waardevol?
Titel les	'Wereldliteratuur!'
Wijze van introductie	De docent leidt de opdracht kort in en helpt jou op weg.
Hoofdvraag	Wat is jouw 'wereldliteratuur'? Wat zijn je ideeën over de ideale literatuur en welke literaire favorieten horen daarbij?
Wat ga je doen?	
Opdracht	Je gaat een bloemlezing maken, waaruit blijkt wat jouw ideeën over de ideale literatuur en wat jouw literaire favorieten zijn.
Aanpak	Je gaat eerst zo veel mogelijk materiaal verzamelen, daarna ga je kiezen welk materiaal je definitief in de bloemlezing wilt opnemen en tot slot ga je de bloemlezing ordenen en vormgeven. Als de bloemlezing af is, presenteer je deze aan je docent en medeleerlingen.
Activiteiten	<ul style="list-style-type: none"> • Teksten en materiaal verzamelen • Teksten en materiaal ordenen • Bloemlezing vormgeven • Bloemlezing presenteren
Wat moet je daarvoor kennen en/of kunnen?	
Vereiste kennis / vaardigheden	<ul style="list-style-type: none"> • VWO 5 denkniveau • Je hebt een zelfstandige werkhouding • Je bent in staat informatie te verzamelen en te verwerken • Je bent in staat jouw eigen mening duidelijk te verwoorden
Wenselijke kennis / vaardigheden	<ul style="list-style-type: none"> • Je houdt van lezen • Je hebt een brede belangstelling

Wat ga je leren?

Kennis	<ul style="list-style-type: none"> • Je krijgt inzicht in je eigen smaak en de onderliggende criteria die je (onbewust) hanteert bij het beoordelen van teksten.
Vaardigheden	<ul style="list-style-type: none"> • Je oefent je in het beargumenteren van je mening. • Je oefent je in het verzamelen, beoordelen en verwerken van informatie.
Attitudes	<ul style="list-style-type: none"> • Je ontwikkelt een zelfstandige werkhouding. • Je leert om eigen keuzes te maken in de aanpak van een opdracht.

Wat moet je opleveren?

Eisen eindopdracht	<p>Een bloemlezing waarin:</p> <ul style="list-style-type: none"> • teksten uit verschillende periodes gebruikt zijn. • de Oudheid in ieder geval in 1 bron vertegenwoordigd is. • verschillende soorten bronnen gebruikt zijn • de gemaakte keuzes duidelijk verantwoord worden. <p>Voeg de bloemlezing toe aan je portfolio.</p>
Beoordelingscriteria eindopdracht	<ul style="list-style-type: none"> • Voldaan aan de gestelde eisen ten aanzien van de bronnen • Goed geformuleerde en duidelijke verantwoording van de gemaakte keuzes • Functionele vormgeving • Taal en spelling

Welke bronnen mag/moet je gebruiken?

Verplichte bronnen	Geen
Facultatieve bronnen	N.v.t.

Verdiepingsles 2

‘Wereldliteratuur!’

Doelen

- de leerling krijgt door een persoonlijke verwerking inzicht in de eigen smaak en de onderliggende criteria die hij (onbewust) hanteert bij het beoordelen van teksten
- de leerling oefent zich in het verzamelen, beoordelen en verwerken van informatie
- de leerling oefent zich in het beargumenteren van zijn mening
- de leerling ontwikkelt een zelfstandige werkhouding
- de leerling leert om eigen keuzes te maken in de aanpak van een opdracht

Introductie en opdracht

Je gaat een persoonlijke bloemlezing van jouw wereldliteratuur maken. Uit deze bloemlezing moet duidelijk blijken wat jouw droomboeken zijn: wat zijn je literaire favorieten en waarom? Ook moeten jouw ideeën over de ideale literatuur duidelijk in je bloemlezing naar voren komen. Je laat de wereld als het ware kennismaken met jouw ‘wereldliteratuur’.

“Let books be your dining table, and you shall be full of delights. Let them be your mattress and you shall sleep restful nights.”

Opdracht vooraf

Denk ter voorbereiding thuis alvast na over het volgende:

- Waarop ga ik de boeken die ik in mijn bloemlezing wil opnemen selecteren?
- Welke boeken wil ik waarschijnlijk in mijn bloemlezing opnemen?
- Op welke manier wil ik mijn bloemlezing vormgeven?
- Moet ik daarvoor alvast iets voorbereiden?

Voor je aan de slag gaat

Houd bij het samenstellen van je bloemlezing rekening met het volgende:

- Je hebt voor deze opdracht ongeveer 4 uur de tijd. Dat is niet heel veel, dus houd de tijd in de

gaten en let op dat je niet te lang blijft hangen in de verzamelfase.

Tip! gebruik niet meer dan 2 uur voor het verzamelen van je informatie.

- Gebruik teksten uit verschillende periodes. De Oudheid moet in ieder geval in 1 bron vertegenwoordigd zijn; dit kan ook door te kiezen voor een bron die zich op de Oudheid baseert of er duidelijk naar verwijst.
- Gebruik verschillende soorten bronnen (denk aan: tekstfragmenten, filmpjes, illustraties, schilderijen, interviews, ...)
- Zorg voor een duidelijke verantwoording van je keuzes.
- Kies voor een vorm die bij je past, je hebt hierin alle vrijheid.

Werkwijze

Stap 1: verzamelen

Start met het verzamelen van zoveel mogelijk boeken, verhalen, gedichten, fragmenten, citaten etc.: welke boeken schieten je direct te binnen, als je deze opdracht hoort? Welke boeken zijn je dierbaar? Van welke verhalen, gedichten, schrijvers heb je echt genoten? Door welke ben je anders naar jezelf gaan kijken? Welke hebben je horizon verbreed?

Verzamel in deze fase niet alleen maar teksten, je kunt ook op zoek gaan naar:

- recensies
- interviews met de auteur
- illustraties
- films of schilderijen die gemaakt zijn op basis van het boek of verhaal of waarbij de maker zich door dit boek heeft laten inspireren.

Stap 2: schrappen

Je hebt nu waarschijnlijk zo veel verzameld dat je keuzes moet gaan maken. Wat neem je wel op in je bloemlezing en wat niet?

Vraag je hierbij telkens af of en hoe een tekst laat zien wat jouw opvattingen over literatuur zijn. Ook de extra informatie die je over een tekst hebt verzameld, moet dit voldoende illustreren.

Stap 3: overleg

Als je op een rijtje hebt welk materiaal je voor je bloemlezing wilt gebruiken, neem je contact op met je docent. Je legt hem/haar je ideeën voor en schetst de globale opzet van je bloemlezing. Samen bepalen jullie de vervolgstap: misschien moet je nog wat aanvullend materiaal verzamelen/ je verantwoording verduidelijken/... Als jullie beide vinden dat je ver genoeg bent, kan je aan de vormgeving van je bloemlezing beginnen. Overleg eventueel ook met je docent hoe je dit wilt gaan aanpakken.

Stap 4: ordenen en vormgeven

Je hebt nu de informatie die je in je bloemlezing wilt opnemen, bij elkaar. Hoe wil je dit alles aan de buitenwereld presenteren? Kies voor een vorm die bij jou past en die de inhoud van je bloemlezing nog verder ondersteunt. Denk na over een duidelijke ordening en een krachtige vormgeving, die in één keer laten zien wat jij met je bloemlezing wilt zeggen.

Stap 5: presenteren

Presenteer je bloemlezing aan je medeleerlingen en je docent.

Afronding

Samen met je docent reflecteer je in een eindgesprek op het proces van deze opdracht: wat ging goed? waar zaten de moeilijkheden? wat heb je ervan geleerd?

De bloemlezing die je gemaakt hebt, wordt door je docent beoordeeld aan de hand van de gestelde criteria. Je werk en de beoordeling neem je op in je portfolio.

Handreikingen voor de docent

Tips voor het werken met de introductieles

Na het uitproberen van de lessen met mijn eigen leerlingen wil ik de volgende tips voor het werken met de introductieles meegeven:

- Maak het doel van de les vooraf goed duidelijk. Vertel ook uitgebreid over het vervolg op deze les. Geef duidelijk aan wat er van de leerlingen verwacht wordt.
- Neem zelf ook je lievelingsboek(en) mee. Leerlingen vinden het leuk om te horen wat je leest en/of las, toen je net zo oud was als zij. Het kan ook helpen om het gesprek aan het begin van de les op gang te brengen, als jij het voortouw neemt in het vertellen over jouw lievelingsboek.
- Stel je niet te veel op als procesbewaker, neem vooral zelf ook deel aan de discussie en het gesprek. Breng gerust je eigen ideeën en visie in. Dat maakt de discussie veelzijdiger en interessanter.
- Leerlingen ervaren het als heel leerzaam om ideeën van anderen te horen, ervaringen uit te wisselen en met elkaar te discussiëren. Geef daarom ook ruimte aan zijpaden. Even afdwalen van het onderwerp is niet erg. Houd uiteraard wel de tijd in de gaten, die 4 uur zijn om voor je het weet!
- Las een korte pauze in op het moment waarop je voelt dat alles even moet bezinken. De meest voor de hand liggende momenten voor een pauze heb ik in de les aangegeven.
- De filmpjes met de interviews met Walter Schlundt Bodien en Ruurd Nauta vind je op www.gymnasiumcumlaude.nl.
- Stemmen over de stellingen van Walter Schlundt Bodien vinden leerlingen niet alleen erg leuk om te doen, het heeft ook echt een meerwaarde: je kunt zo eerst (bij voorkeur anoniem) peilen wat de verschillende meningen zijn en op basis daarvan de discussie gaan voeren. Als iedereen online kan, is het handig om dit te doen op www.mentimeter.com. Je kunt hier heel eenvoudig de 4 stellingen aanmaken. Er verschijnen dan onmiddellijk een link en een code waarmee de leerlingen anoniem kunnen stemmen.

Vorbereitung voor de introductieles:

- Zorg dat de deelnemende leerlingen weten dat ze hun lievelingsboek mee moeten nemen.
- Kopieer voor alle leerlingen de les zelf en de 3 werkbladen.
- Zorg voor een lokaal of ruimte waar je met de leerlingen in een groepje kunt zitten, waar de leerlingen op internet kunnen en waar je bij voorkeur met z'n allen op een scherm naar de interviews kunt kijken.
- Zet de stellingen van Walter Schlundt Bodien klaar op www.mentimeter.com

Beoordeling van de introductieles:

De introductieles wordt niet apart beoordeeld.

Tips voor het werken met de verdiepinglessen:

- Bij verdiepingles 1 kunnen de leerlingen een keuze maken uit twee opdrachten:
  1. Ze maken verdiepingles 1A over *De Kikkers* van Aristophanes
  2. Ze maken verdiepingles 1B over Ovidius.
 Beide verdiepinglessen duren inclusief introductie en evaluatie circa 4 uur.
- Nadat ze even op weg geholpen zijn, kunnen de leerlingen heel zelfstandig uit de voeten met de verschillende verdiepinglessen. Wel is het goed om af en toe te checken of ze op de goede weg zitten. Daarnaast is het heel belangrijk om te zorgen voor een centrale afsluiting, waar de leerlingen presenteren wat ze gedaan hebben. Ook is het van belang om met iedere leerling afzonderlijk een evaluatie-/beoordelingsgesprek te voeren. Dit kan op een later moment plaatsvinden.
- Bij verdiepingles 1A is het leuk als je ter introductie iets vertelt over *De Kikkers* en de inhoud daarvan en naar aanleiding daarvan ook iets over het genre tragedie en "De Grote Drie". Het is belangrijk dat de leerlingen voor ze aan de opdracht beginnen, weten wat het begrip *ars poetica* inhoudt en hoe je *De Kikkers* als zodanig kunt interpreteren. Voor je introductie kan je gebruik van maken van de prezi "De Kikkers – Aristophanes" (zie www.prezi.com onder *explore*).
- Voor verdiepingles 1A hebben de leerlingen enkele vertalingen van Marietje d'Hane Scheltema en Gerard Koolschijn nodig:
  - Aristofanes, *Volken Vogels Kikkers*, Amsterdam 1995
  - Aischylos, *Het verhaal van Orestes*, Amsterdam 1995
  - Euripides, *Verzameld werk I*, Amsterdam 2001
- Bij verdiepingles 1B heeft de leerling weinig hulp nodig. Het is wel leuk, als je hem/haar met een paar goede boeken of tips voor boeken op weg kunt helpen, maar voor deze opdracht is ook op internet meer dan voldoende informatie te vinden.
- Voor verdiepingles 1B hebben de leerlingen de vertaling van de *Metamorphosen* van Marietje d'Hane-Scheltema nodig:
  - Ovidius, *Metamorphosen*, Amsterdam 2000
- Daarnaast moeten ze een artikel van Piet Gerbrandy gebruiken:
  - Piet Gerbrandy, *Een virtuoos allegaartje. De Metamorphosen van Ovidius*, in: *Boeken die ertoe doen*, Amsterdam 2000
 Dit artikel is als werkblad bij het leerlingmateriaal gevoegd.
- Voor verdiepingles 2 krijgen de leerlingen relatief weinig tijd. Het is daarom van belang dat ze zich goed op deze middag voorbereiden door thuis al het nodige denkwerk te verrichten. Als ze bijvoorbeeld al hebben bedacht welke boeken ze in hun bloemlezing willen opnemen en op welke manier ze hun bloemlezing willen vormgeven, scheelt dat heel veel tijd op de middag zelf. Als een leerling meer dan 4 uur aan deze opdracht wil besteden, dan is dat geen probleem, maar let er op dat hij/zij zich niet in de opdracht verliest en erin verdrinkt. Het is belangrijk dat een leerling zich leert beperken en een dergelijke open opdracht binnen een bepaalde tijd weet uit te voeren.

Vorbereitung voor de verdiepinglessen:

- Zorg dat de deelnemende leerlingen vooraf weten wat er van hen verwacht wordt. De inhoud van verdiepingles 1A en 1B kan je aan het eind van de basisles toelichten; aan het eind van de eerste verdiepingles kan je vast ingaan op verdiepingles 2 en de leerlingen de huiswerkopdracht hiervoor meegeven.
- Kopieer voor alle leerlingen de lessen en de bijbehorende werkbladen.
- Zorg dat de leerlingen de beschikking hebben over alle bronnen die ze nodig hebben (zie ook tips voor het werken met de verdiepinglessen).
- Zorg dat de leerlingen kunnen werken in een ruimte waar ze de beschikking hebben over een computer met internet.

Beoordeling van de verdiepinglessen

- Verdiepingles 1 wordt door de leerlingen afgesloten met een essay of een brief. Beiden moeten beoordeeld worden. De leerlingen nemen hun brief/essay vervolgens op in hun portfolio.
- Let bij het nakijken van het essay op de volgende criteria:
  - Kwaliteit van de gebruikte argumenten
  - Inzet van geschikte citaten uit de fragmenten om de gebruikte argumenten te ondersteunen
  - Opbouw en structuur van het essay (duidelijke inleiding, gestructureerd middendeel, duidelijke conclusie)
  - Taal en spelling
- Voor de brief gelden vergelijkbare criteria:
  - Opbouw en structuur van de brief (duidelijke inleiding, gestructureerd middendeel, duidelijke conclusie)
  - Overzichtelijke weergave van de waarderingsgeschiedenis van de Metamorphosen in de Oudheid, de Middeleeuwen, de Renaissance en nu
  - Goed geformuleerd en duidelijk eigen standpunt
  - Taal en spelling
- Het eindproduct van verdiepingles 2 is een bloemlezing. Ook deze moet beoordeeld worden. Zowel de bloemlezing als de beoordeling hiervan neemt de leerling op in zijn portfolio.
- De bloemlezing moet aan deze eisen voldoen:
  - Er moeten teksten uit verschillende periodes gebruikt zijn.
  - De Oudheid moet in ieder geval in 1 bron vertegenwoordigd zijn.
  - Er moeten verschillende soorten bronnen gebruikt zijn
  - De gemaakte keuzes moeten duidelijk verantwoord worden.
- Houd bij het nakijken rekening met de volgende criteria:
  - Voldaan aan de gestelde eisen ten aanzien van de bronnen (zie hiervoor het leerlingmateriaal)
  - Goed geformuleerde en duidelijke verantwoording van de gemaakte keuzes
  - Functionele vormgeving
  - Taal en spelling

